

ВИЗНАЧЕННЯ, ОЗНАКИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАРОПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Нечаєва І.А.

доцент, кандидат економічних наук

Запорізький національний технічний університет

DEFINITION, FEATURES AND CHARACTERISTICS OF OLD INDUSTRIAL REGION

Nechaeva I. A.

Associate Professor, Candidate of Science (Economics)

Zaporizhzhya National Technical University

Анотація. В статті розглянуто проблеми, пов'язані із старопромисловими регіонами, починаючи з визначення даного поняття, виділення їх основних ознак і характеристик та закінчуючи причинами занепаду та перспективами розвитку даних утворень.

Annotation. Problems, connected with old industrial regions, are regarded in the article, starting with definition of this concept, allocation of their main features and characteristics and ending with the reasons of decline and development perspectives of these formations.

Ключові слова: регіон, старопромисловий регіон, характеристики та ознаки старопромислового регіону.

Key words: region, old industrial region, features and characteristics of old industrial region.

Для системного опису та діагностики соціально-економічного стану регіонів, реалізації мети та задач державної регіональної політики здійснюється класифікація регіонів з урахуванням економічних, соціальних, природних та геополітичних умов.

Значна кількість наукових досліджень присвячені проблемам визначення поняття «старопромисловий регіон» та ідентифікації регіонів за їх основними характеристиками та ознаками. Зокрема, в роботах М.В. Дубініної, О. Веселовської, І.В. Злобіна, С.В. Литовченко, М.Ю. Сорокіної розглядаються основні характеристики та ознаки регіонів, що впливають на процес їх утворення та розвитку, та покладені в основу їх класифікації. Проблемам структурних трансформацій старопромислових регіонів присвячені дослідження В.І. Ляшенко, Л.Г. Червової, Л.М. Кузьменко, Я.А. Жаліло, Е.В. Неходи. О.В. Снігова, Е.Н. Бойко, О.В. Мартякова пропонують шляхи виведення із стану стагнації та депресії регіони України, що за своїми характеристиками та ознаками можна віднести до старопромислових.

Однак, на сьогодні у наукових колах не існує єдиного уявлення щодо комплексу проблем, пов'язаних зі старопромисловими регіонами. Не визначене поняття «старопромисловий регіон», не має єдності в виділенні їх основних ознак і характеристик, причин занепаду та перспектив розвитку даних територіальних утворень.

Мета дослідження: визначити поняття «старопромислові регіони», виділити основні ознаки та характеристики, виявити причини занепаду та перспективи їх розвитку.

Факт взаємозв'язку процесів глобалізації та регіоналізації є доказаним та очевидним.

Науковці розглядають регіоналізацію як своєрідну сходинку у послідовному русі розширення економічної діяльності до глобальних світових масштабів [1, с. 10]. Інтеграційні зв'язки, розвиваючись у регіональних межах, створюють міжнародні блоки, економічні відносини між якими зумовлюють повномасштабну глобалізацію.

Поняття «регіон» трактується науковцями з різних точок зору. З одного боку, йдеться про частину великої географічної, культурної та політичної спільності, з іншого – визначається єдність економічних та структурних ознак. Ключовим елементом є територіальна цілісність, територіальна одиниця або територіальне об'єднання, яка характеризується комплексом властивих їй ознак: структурою економіки, розвинутими внутрішніми зв'язками, концентрацією населення, певною соціальною, економічною, інституціональною інфраструктурою, місцевими органами територіального управління тощо.

Регіон є не тільки підсистемою національної економіки, а й відносно самостійною його частиною з замкнутим циклом відтворення, особливими формами прояву стадії відтворення й специфічним протіканням процесів розвитку [2].

Формулювання, проведення регіональної політики та моніторинг регіонального розвитку потребують класифікації регіонів.

Найбільш простий варіант теоретичної класифікації регіонів включає три групи, що засновані на моделях конкурентоспроможності:

- відсталі регіони;
- регіони з високою часткою зайнятості в промисловості;
- регіони з високою часткою зайнятості у сфері послуг [3].

Відповідно до результатів аналізу регіональних структурних диспропорцій, запропонованим Кабінетом Міністрів України у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [4], регіони України можна поділити на п'ять основних типів за структурою економіки:

- а) індустріальний тип;
- б) сільськогосподарський тип;
- в) тип економіки з домінуванням сфери послуг;
- г) тип економіки з орієнтуванням на сферу послуг;
- д) промислово-аграрний тип економіки.

Л. І. Федуловою в роботі [5, с.506-515] проведена класифікація регіонів за технологічними укладами та виявлені розбіжності між рівнями економічного розвитку виробництва в структурі регіонального промислово-інноваційного комплексу. За оцінками експертів, в Україні близько 95% обсягів виробленої продукції належить до третього (60%) і четвертого (35%) укладів (базуються на важкому машинобудуванні, електротехнічній та хімічній промисловості, газовій та нафтовій енергетиці) [6, с. 33].

Власну класифікацію регіонів запропонували автори в роботі [7]. Критеріями класифікації регіонів за даною методикою є частка промисловості в ВДВ регіону та період активної індустріалізації регіону. На основі інтегрального показника стану економіки виділені п'ять типів регіонів:

- сервісно-орієнтовані регіони
- регіони радянської індустріалізації
- ефективні старопромислові регіони
- стабільні старопромислові регіони
- уразливі старопромислові регіони.

Ще однією ознакою класифікації регіонів є тривалість та глибина регіональної депресії, що визначається, насамперед, складом галузей виробництва, криза яких стала основною причиною розповсюдження депресії на всю економіку регіону. Науковці за цією ознакою депресивні регіони поділяють на:

- старопромислові;
- агропромислові;
- добувні [8, с.46].

Отже, аналіз наведених класифікацій дозволяє зробити висновок, що всі науковці одностайно серед інших виділяють так звані «старопромислові регіони» іноді ототожнюючи їх з «депресивними регіонами» та регіонами III-IV технологічних укладів виробництва. Таке ототожнення є виправданим, оскільки в Західній Європі до депресивних відносять саме старопромислові території та

регіони нижчих рівнів технологічних укладів виробництва – вугільні та металургійні райони, регіони текстильної та хімічної промисловості.

Аналогічна тенденція відслідковується і в Україні. Саме старопромислові регіони становлять найбільшу частку в загальній кількості депресійних регіонів, які в значній мірі постраждали від розриву економічних зв'язків, скорочення державних замовлень на продукцію високотехнологічних галузей та загального інвестиційного попиту, зміни співвідношення цін на користь сировинних галузей, значного обмеження імпорту, що витісняє вітчизняну продукцію [9].

Автори дослідження «Перспективи стратегічного розвитку старопромислових регіонів Росії та України» стверджують, що в умовах глобального розвитку наукоємних сегментів економіки найбільш уразливими стають старопромислові регіони та мономіста.

Основними висновками даного дослідження є наступні:

- в Україні 40% регіонів можна віднести до старопромислових;
- фінансово стійкими є галузі, пов'язані з видобутком непаливних корисних копалин;
- найбільший потенціал для розвитку інновацій у регіонів, що спеціалізуються на виробництві машин та обладнання;
- значна частка старопромислових регіонів (мономіст) розташована у східній частині України [7].

Щодо понять «старопромисловий регіон» та «старопромислове місто» (мономісто): як у вітчизняній так і закордонній літературі поняття «old industrial city» (старопромислове місто) є менш уживаним, ніж поняття «old industrial region/area» (старопромисловий регіон/територія).

Доречним з цього приводу є пояснення І. Стародубровської, на думку якої, промисловість найчастіше розташовувалася у передмістях, тому є сенс говорити, як мінімум, про території, що оточують місто, або навіть про декілька міст. Таким чином, під регіоном розуміють сукупність територіально близьких муніципальних створень, що об'єднані між собою функціонально [10, с. 19].

Для України основними проблемами щодо управління старопромисловими регіонами та, відповідно, такими, що визначили актуальність даного дослідження є:

- Україна знаходиться на стадії переходу від «ресурсної економіки» до «економіки, що заснована на ефективності»;
- висока концентрація старопромислових регіонів та монопрофільних міст, що залежать від містоутворюючих промислових підприємств;
- відсутність комплексної стратегії розвитку старопромислових територій;
- відсутність ґрунтовних комплексних досліджень стану старопромислових регіонів України [7].

Неоднозначність визначення поняття «старопромисловий регіон» пов'язана, в першу чергу, з тим, що старопромислові регіони не є однорідними за своєю суттю:

- різні часові інтервали формування та розвитку;
- різні фактори формування та розвитку регіонів – концентрація підприємств ВПК, виробництв технологічного обладнання, легкої промисловості, приладобудування, металургії, тощо;
- період виникнення кризових явищ та тенденцій.

Можна виділити два основних підходи до визначення сутності старопромислового регіону:

- перший базується на проблемності таких регіонів та їх низькій конкурентоспроможності як у виробництві продукції так і в залученні додаткових ресурсів [11; 12; 13, с. 28; 14, с. 20; 15; 16];
- другий заснований на уявленні, що старопромислові регіони мають високий потенціал розвитку [17; 18, с. 57-60; 19; 20; 21; 22].

О. Є. Веселовська пропонує наступне визначення: «старопромисловий регіон – територія з високою концентрацією промислових підприємств, які виробляють більший обсяг промислової продукції з високими темпами зростання інвестицій і заробітної плати порівняно з іншими територіями, проте основні їх фонди мають високий рівень зношеності через недостатнє

використання новітніх технологій і високий рівень забруднення навколишнього середовища» [23, с. 8].

Я. А. Жаліло та О. Ю. Снігова у спільному дослідженні вважають, що під старопромисловим регіоном розуміється територія, на якій історично сконцентровано індустріальні галузі промисловості, що в межах сучасних економічних відносин мають відносно низький рівень технологічного розвитку, проте залишаються базовими для цієї території. Вчені підкреслюють важливу особливість українських старопромислових регіонів – значна роль зовнішньоекономічних чинників у формуванні сучасної структури їх промислового комплексу та сконцентрованість експорту на обмеженому наборі товарних груп [24, с. 85].

Л.В. Кусургашева та Е.В. Нехода також пов'язують визначення даного поняття з рівнем розвитку регіону: «старопромисловий регіон – це територія, на якій сконцентроване промислове виробництво з відносно низьким рівнем технологічного розвитку» [25].

В. В. Лоскутова пропонує наступне визначення старопромислового регіону: «...це регіон, в економіці та розвитку продуктивних сил якого вчасно не відбулися зміни, пов'язані з економічним реструктуруванням, і в економічних, соціальних та екологічних показниках регіону спостерігаються негативні тенденції, що можуть призвести до виникнення депресивності просторового розвитку» [26, с. 69-70]. Автор висуває гіпотезу, що при відомих структурі, векторі та темпах розвитку продуктивних сил регіону можна спрогнозувати точки переходу регіональної економіки від фази зростання до розквіту, від фази розквіту до спаду, від фази спаду до депресії.

«Старопромисловими регіонами є території або райони, профілюючі галузі яких в силу науково-технічного прогресу та змін попиту втратили ринки збуту, стали збитковими або повністю припинили виробничу діяльність та знаходяться на стадії стагнації» [27, с.6].

Як «території зі старіючою, невисокого технологічного рівня промисловістю» визначає старопромисловий регіон Глонті К. [28, с. 27-36].

Автор розглядає старопромисловий регіон в контексті регіональних аспектів інноваційної трансформації виробничого комплексу країни.

В роботі [7] старопромисловий регіон визначено як староосвоєну територію, активна індустріалізація якої відбувалась в період до ХХ ст., зі значною концентрацією промислового виробництва, де промисловість в економіці відіграє провідну роль – частка промислових галузей у валовій доданій вартості становить 22%.

Старопромисловий регіон, на думку О.В. Мартякової, являє собою територіальне утворення, в межах якого історично функціонує основна частина підприємств промисловості, що мають значний потенціал в реалізації міжнародних інтеграційних програм через експортно-імпортні операції з реалізації товарів та послуг, міжнародної інвестиційної діяльності, здійснення локальних міжнародних інтеграційних дій та проектів [29].

С. В. Літовченко аналізує підходи до визначення сутності старопромислових регіонів у роботах українських та російських дослідників, та поділяє їх на три групи [30, с. 138–150].

До першої групи віднесені визначення старопромислових регіонів з акцентом на їх слабкі сторони та загрози (технологічна відсталість, монопрофільна економічна структура, низька інноваційна сприятливість тощо).

Другу групу складають визначення, що фокусують увагу на перевагах та накопиченому потенціалі старопромислових регіонів:

- високий рівень індустріального розвитку регіону;
- наявність значного та якісного контингенту кваліфікованих спеціалістів та робочих;
- накопичені істотні промислово-виробничі фонди;
- значна науково-дослідна та проектно-конструкторська база та ін.

До третьої групи визначень автор відносить синтез двох попередніх підходів, що поєднує визнання слабких сторін та проблем старопромислових регіонів з усвідомленням їх можливостей, і пропонує в рамках цього підходу власне тлумачення. Старопромисловий регіон – це цілісне територіальне

утворення, соціально-економічний розвиток якого детермінується історично сформованою концентрацією галузей 3-4 технологічних укладів, та яке, незважаючи на економічний склад, викликаний переходом до постіндустріальної економіки, володіє істотним потенціалом для подальшого інноваційного розвитку [30, с. 148].

Науковці [29; 31,с. 81; 32; 33; 34, с.74-75] наводять різний набір характерних особливостей старопромислових регіонів, однак, принципові розбіжності та суперечки серед них відсутні.

Основні характеристики старопромислових регіонів можна систематизувати у логічну схему, що характеризує утворення кризи у старопромислових регіонах. Відправною точкою схеми є рівень технологічного розвитку старопромислових регіонів, основними зовнішніми факторами – науково-технічний прогрес та зміни у попиті на продукцію. Ланцюжок факторів призводить до двох проблем: низької інвестиційної привабливості регіонів та зростання соціальної напруги в них (рис. 1).

До основних ознак старопромислового регіону традиційно відносять такі: домінування індустріального виробництва, як правило, тяжкої промисловості та великих підприємств, що виробляють слабо диференційовану продукцію з низьким рівнем наукоємності; високий рівень зносу основних фондів; використання застарілих технологій; відсутність традицій підприємництва; низька ступінь сприйняття інновацій; локалізація ринків збуту продукції; вузька спеціалізація професійних навичок трудового потенціалу регіону; нестача кваліфікованих кадрів для роботи в нових секторах економіки; відставання вимог та результатів перекваліфікації трудових ресурсів від потреб економічної реструктуризації; низька мобільність капіталу та робочої сили, тощо.

Важливим є те, що у разі, коли структурні перетворення (реформи) реалізуються неефективно через брак фінансових ресурсів або нераціональне планування, старопромислові регіони переходять в стан депресивних.

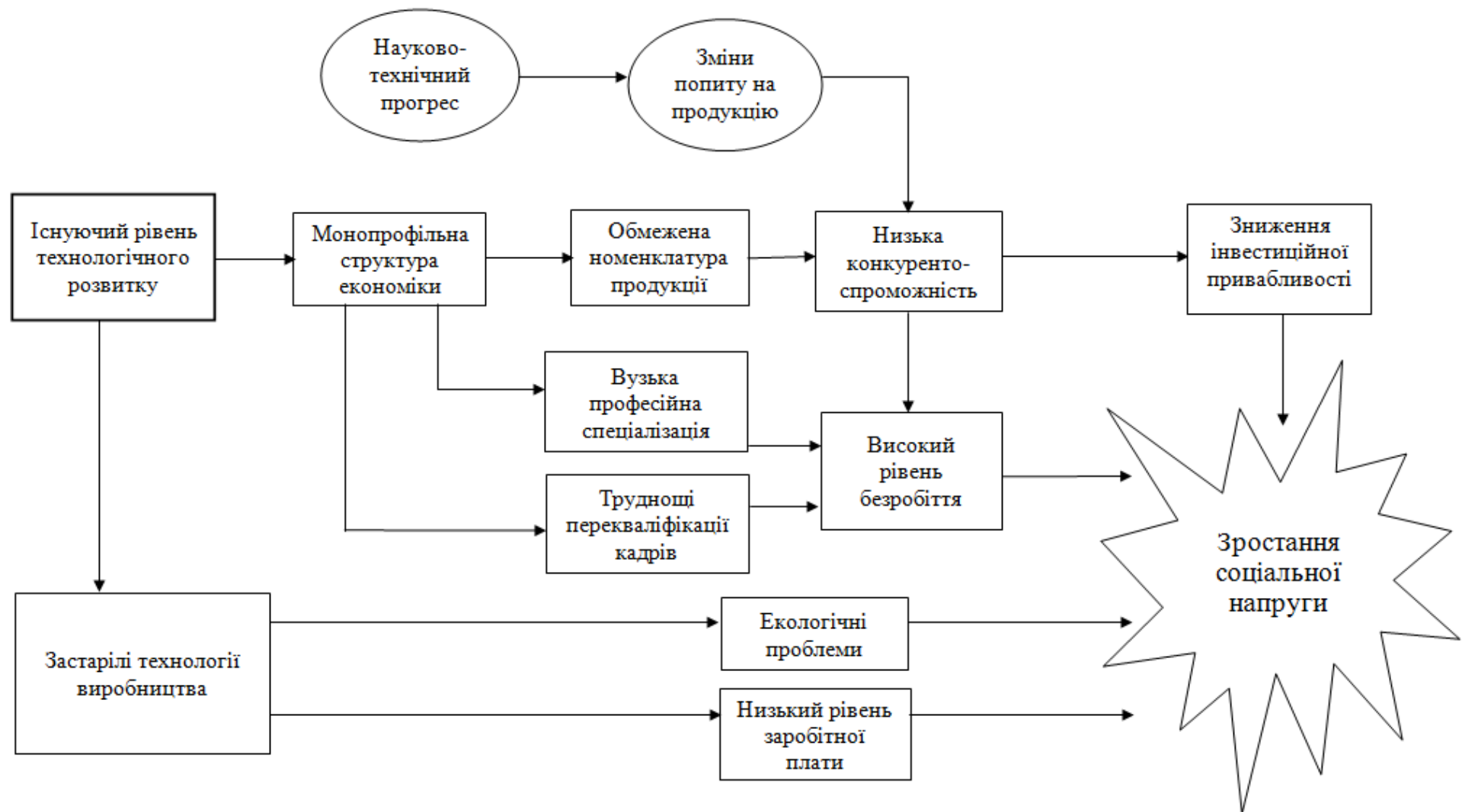

Рис. 1 – Логічна схема утворення кризи у старопромислових регіонах

Отже, старопромислові регіони не відповідають сучасним соціально-економічним умовам та потребують трансформації, яка може протікати за двома сценаріями:

- розвиток нових креативних індустрій;
- диверсифікація існуючих індустрій та створення на їх основі нових сучасних промислових кластерів [10, с. 55].

Таким чином, основними характеристиками старопромислового регіону є старіння економічної структури та втрата конкурентних переваг галузей спеціалізації та, як наслідок, виробництво неконкурентоспроможної продукції внаслідок використання відсталих техніки та технології, неефективної організації виробничого процесу тощо.

Невід'ємною характеристикою старопромислових регіонів є демографічні та соціальні особливості, певний тип мислення, який заважає вийти за рамки звичної траєкторії розвитку регіону та шукати регіональні перспективи в нових галузях та сферах діяльності, що в сукупності і формує цілісний феномен «старопромислового регіону» [35].

Не можна не враховувати і політичні ініціативи, що впливають на існуючу структуру економіки регіону з метою її пристосування до зовнішніх умов. На здатність адаптуватися до зовнішнього середовища впливає ступінь інтенсивності інноваційного процесу, а отже розвиток старопромислового регіону пов'язаний з розвитком інноваційного процесу [36].

У дослідженні Сорокіної Ю.В. розроблений підхід до класифікації старопромислових регіонів для цілей управління сталим розвитком. В основу класифікації покладені дві основні ознаки [37, с. 258-259]:

а) з позицій історичного фактору, що визначає етап (фазу) соціально-економічного розвитку регіону

- 1) регіони, що знаходяться на індустріальному етапі розвитку;
- 2) регіони, що знаходяться на постіндустріальному етапі розвитку.

б) з позицій соціально-економічного фактору, вплив якого визначається станом наявного соціально-економічного потенціалу старопромислового регіону

- 1) регіони з високим соціально-економічним потенціалом;
- 2) регіони з недостатнім соціально-економічним потенціалом;
- 3) регіони з низьким соціально-економічним потенціалом.

На основі виділених ознак Сорокіна Ю.В. пропонує матрицю класифікації старопромислових регіонів (табл. 1).

Таблиця 1

Матриця класифікації старопромислових регіонів для цілей управління стійким розвитком [37, с. 259]

		СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКТОР: Рівень соціально-економічного потенціалу		
		Високий	Недостатній	Низький
ІСТОРИЧНИЙ ФАКТОР: Етап соціально-економічного розвитку регіону	Пост-індустріальний	Високоперспективний регіон з потенціалом диверсифікації економіки	Перспективний регіон з потенціалом розвитку на основі включення сфери послуг в «галузеве ядро» економіки	Недостатньо перспективний регіон з потенціалом розвитку сфери послуг
	Індустріальний	Перспективний регіон з потенціалом розширення «галузевого» ядра економіки	Помірно перспективний регіон з потенціалом росту в рамках «галузевого» ядра економіки	Малоперспективний регіон з високою потребою в державній підтримці

Узагальнюючи вищевикладене, старопромисловий регіон – це штучне цілісне територіальне утворення, де історично сконцентровано індустріальні галузі промисловості 3-4 технологічних укладів, які в силу науково-технічного прогресу та переходу до постіндустріальної економіки втратили ринки збуту, знаходяться на стадії стагнації та, незважаючи на економічний спад, володіє істотним потенціалом для подальшого інноваційного розвитку.

Отже, в Україні до старопромислових регіонів можуть бути віднесені Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська області. Дані регіони

характеризуються сприятливим геополітичним положенням, значним природно-ресурсним потенціалом, ємним внутрішнім ринком, високим культурно-освітнім потенціалом та відіграють велику роль у формуванні міжрегіонального ринку України, являються постачальниками різноманітної промислової продукції. Галузями їх спеціалізації виступають паливно-енергетична, хімічна, деревопереробна промисловість, металургія, виробництво будівельних матеріалів. Саме ці регіони першими вступили в стадію індустріального розвитку та, зважаючи на слабо диверсифіковану структуру господарства і свої специфічні особливості внутрішньої територіальної структури, при зміні економіко-технологічних укладів виробництва закономірно входять у стадію депресії. Традиційні індустріальні виробництва, що сконцентровані в даних регіонах, наразі переживають структурну кризу, яка виражається, насамперед, в дефіциті капіталу та реальних проектах розвитку.

Список використаної літератури

1. Долішній М.І. Стратегічні фактори глобальної конкуренції і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіонів / М.І. Долішній, П.Ю. Бєленський, Н.І. Гомольська // Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики: Монографія. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 248 с.
2. Тульчинська С.О. Підходи до визначення поняття «регіон» в сучасних умовах [Електронний ресурс] / С. О. Тульчинська. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=120>
3. Сэпик Д. Конкурентоспособность регионов: некоторые аспекты / Д. Сэпик // Доклады РЕЦЭП. – 2004. – № 2. – Москва. – 92 с.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/247566233/P0385-00.doc
5. Федулова Л.І. Оцінка рівня інноваційно-технологічного розвитку регіонів / Л.І. Федулова // Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-

політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – С.506-515.

6. Дубик В.Я. Активізація участі України в новому технологічному укладі як шлях інноваційного прориву і нарощення прибутковості / В.Я. Дубик, О.Б. Осідач // Інноваційна економіка. – 2014. – № 2 (51). – С. 31–39.

7. Перспективы стратегического развития старопромышленных регионов России и Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://stasmarketing.ru/project/перспективы-стратегического-развития-старопромышленных-регионов-россии-и-украины>

8. Новиков В.Г. Особенности социально-экономического развития Ивановской области. Агрокомплекс как фактор его интенсификации / В. Г. Новиков, С. В. Жубаркин // Социальная политика и социальное партнерство. – 2013. – № 12. – С. 46–56.

9. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М.: Изд.дом ГУ ВШЭ, 2006. – 495 с.

10. Стратегии развития старопромышленных городов: международный опыт и перспективы в России / И. Стародубровская [и др.]; под ред. И. Стародубровской. М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 248 с.

11. Княгинин В.П., Щедровицкий П.Г. Задачи переходного периода [Электронный ресурс] / В.П. Княгинин, П.Г. Щедровицкий. – Режим доступа: [http:// www.csr-nw.ru/content/library](http://www.csr-nw.ru/content/library)

12. Княгинин В.П., Щедровицкий П.Г. Формула развития: Препринт WP5/2003/02. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 23 с.

13. Глonti К.М. Старопромышленные регионы: проблемы и перспективы развития / К.М. Глonti // Регионология. – 2008. – № 4. – С. 27–39.

14. Мельникова М.В. Матричні моделі у планування структурних зрушень в економіці старопромислового регіону / М. В. Мельникова // Актуальні проблеми розвитку зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності: зб. наук. праць ДонДУУ. – Сер. «Економіка»; вип. 295. – Маріуполь: ДонДУУ, 2015. – Т. XVI. – 223 с.

15. Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки: Постанова КМУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua/>

16. Тургель И.Д. Курс лекций «Региональная экономика и управление». Словарь [Электронный ресурс] / И.Д. Тургель. – Режим доступа: www.humanities.edu.ru/db/msg/46665

17. Кистанов В.В. Региональная экономика России: Учебник / В.В. Кистанов, Н.В. Копылов. – М.: Финансы и статистика, 2011. – 584 с.

18. Грязнова М.А. Теоретические аспекты управления развитием старопромышленного региона / М.А.Грязнова, З.З. Муллагалеева// Известия ИГЭА. – 2009. – №3 (65). – С.57–60.

19. Дубинина М.В. Старопромышленные регионы Украины: анализ и особенности развития [Электронный ресурс] / М. В. Дубинина. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ue_2012_2012_19

20. Веселовська О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку старопромислових регіонів: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О. Веселовська. – Київ, 2010. – 20 с.

21. Злобін І.В. Визначення інтеграційних пріоритетів України в контексті використання потенціалу старопромислових регіонів: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / І. В. Злобін. – Донецьк, 2008. – 19 с.

22. Косинцев А.П. Реструктуризация промышленности старопромышленного региона посредством иностранных инвестиций: дис. ... д-ра экон. наук / А.П. Косинцев. – Екатеринбург, 2000. – 475 с.

23. Веселовська О.Є. Формування стратегій інвестиційного та інноваційного забезпечення старопромислових регіонів України / О.Є. Веселовська // Проблеми науки. – 2009. – № 3. – С. 8–13.

24. Жаліло Я.А. Послаблення залежності економіки старопромислових регіонів України від зовнішньоекономічних чинників як стратегічний орієнтир

структурної політики / Я.А. Жаліло, О.Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 1 (22). – С. 85–91.

25. Нехода Е.В. Модернизация старопромышленных регионов: неоиндустриализация и развитие социальной сферы [Электронный ресурс] / Е. В. Нехода, Л. В. Кусургашева // Социально-экономические проблемы развития старопромышленных регионов: сборник материалов международного экономического форума, 20-21 мая 2015, г. Кемерово /ред.: Голофастова Н.Н. г. Кемерово: КузГТУ, 2015. – Режим доступа: <http://science.kuzstu.ru/wp-content/Events/Conference/Other/2015/ekonom/index.htm>

26. Лоскутова В.В. Про деякі аспекти комплексної стратегії розвитку продуктивних сил старопромислових регіонів / В.В. Лоскутова // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2014. – № 2 (68). – С. 60–70.

27. Реструктуризация старопромышленных регионов: опыт России и мира / А. Гранберг, С. Артоболевская, Г. Ковалева, З. Россель // Региональное развитие и сотрудничество. – 1998. – №1-2. – С.6.

28. Глonti К.М. Старопромышленные регионы: проблемы и перспективы развития // Регионология. – 2008. – №4. – С. 27–36.

29. Мартякова Е.В. Инструменты регулирования развития старопромышленных регионов [Электронный ресурс] / Е.В. Мартякова. – Режим доступа: <http://www.statonline.org.ua/ekonom/64/9756-instrumenty-regulirovaniya-razvitiya-staropromyshlennyx-regionov.html>

30. Литовченко С.В. Анализ современных подходов к определению сущности старопромышленных регионов / С.В. Литовченко // Економічний простір. – 2014. – № 92. – С. 138–150.

31. Снігова О.Ю. Підходи до ідентифікації старопромислових регіонів в зарубіжній науковій літературі / О.Ю. Снігова // Бізнес-Інформ. – 2011. – № 7 (2). – С. 79–81.

32. Todtling F., Trippel M. (2004). Like Phoenix from the Ashes? The Renewal of Clusters in Old Industrial Areas // Urban Studies. Vol. 41, No 5/6. P. 1175 – 1195.

33. Todtling F., Tripp I. M. (2005). One Size Fits All? Towards a Differentiated Policy Approach with Respect to Regional Innovation Systems / German Institute of Economic Research (DIW Berlin) // Research Policy. Vol. 34, No 8. P. 1203–1219.

34. Бойко Е.Н. Особенности инновационного развития старопромышленных регионов // Сучасні проблеми економіки та підприємництва. – 2014. – Вип. 15. – С. 73–81.

35. Galtseva N.V. Prerequisites and Prospects of Economics Restructuring in Magadan Region / Ed. N.A. Goryachev. M.: KomKniga, 2009, 320 p.

36. Старопромышленные территории России и Германии: возрождение или стагнация. Международная научно-практическая конференция. Екатеринбург. 10-11 ноября 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ui.ranepa.ru/adv/5697/>

37. Сорокина М.Ю. Классификация старопромышленных регионов для целей управления устойчивым развитием / М.Ю. Сорокина // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. – 2013. – № 3-1. – С. 257–267.

38. Снеговая Е. Старопромышленные регионы Украины: как избавиться от стокгольмского синдрома [Электронный ресурс]. / Е. Снеговая – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/macrolevel/staropromyshlennye-regiony-ukrainy-kak-izbavitsya-ot-stokgolmskogo-sindroma-_.html